

1. HET WATERRAD EN DE WATERPARTIJ

In het diorama staat het thema ‘geboorte en nieuw leven’ centraal. Overal zijn pasgeboren baby’s en jonge dieren te vinden. Water is de bron van al het leven en water is reinigend.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Stromend water bij de rots in het meer: levenskracht, schepping van nieuw leven.
 - ❖ Het waterrad: eeuwig leven; vergelijk het ‘Rad van Wedergeboorte’.
- ❖ Zwangere vrouw in gesprek met een man die een gans heeft gevangen: komst van nieuw leven.
- ❖ Verliefd stelletje achter de rots met water: liefde kunnen geven en ontvangen is de basis van het leven.
 - ❖ Nesten met eieren en met jonge vogels in de bomen vooraan: nieuw leven.
- ❖ Spinnende vrouw in een hutje achteraan: spinnen werd vroeger gezien als het vormen van de levensdraad, het levenslot, iets dat voorbehouden was aan wijze vrouwen (ook Maria werd vaak spinnend afgebeeld).
- ❖ Vissen in het meer: van oudsher is de vis een christelijk symbool. De Griekse naam voor Vis is Ichtus (ΙΧΘΥΣ), de afkorting van ‘Ιησους Χριστος Θεου Υιός Σωτήρ’: ‘Jezus Christus Gods Zoon Redder’.
 - ❖ Zwanen met jongen op de rug in het water: de zwaan is lelijk en onooglijk als hij klein is en stralend wit en ontzag inboezemend als hij volwassen is. Hiermee is hij het symbool voor Christus (geboren in een stal, maar helder stralend als volwassene). Het klagende geluid van zwanen in nood werd vroeger vergeleken met de in doodsnood roepende Christus aan het kruis.
- ❖ Vissersboot op het strandje: replica van een opgegraven vissersboot uit Galilea uit het begin van de jaartelling.
 - ❖ Muisjes bij het waterrad: ook al ben je klein, als je slim bent kun je overal overleven.
- ❖ Vossen vooraan in de hollen: de vos bezit sluwheid en boosaardigheid, een eigenschap die hij kwijt raakt als hij zijn staart verliest. Een vossenstaart is ook nu nog een gelukssymbool.
- ❖ Oude olijfbom helemaal achteraan tegen de achterwand: olijfolie is gezond makend, bevat pure zonnekracht en kan worden gebruikt om te zalven en te balsemen. De takken van de olijfbom zijn een symbool voor vrede. Zo wist Noach dat God vrede met de mens wilde sluiten en er dus weer land in de buurt was toen de door hem uitgezonden duif met een olijftak terugkwam naar de Ark.

2. DE VELDEN MET HERDERS, HUN SCHAPEN EN HET ENGELENKOOR

Op de velden hoeden herders hun schapen. Boven de herders zweven engelen. Het engelenkoor zingt ‘Gloria in Excelsis Deo’ (‘Eer aan God in de hoogste hemel’). De engelen verkondigen hiermee aan de herders de geboorte van Jezus (*Lukas Evangelie*).

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

❖ Herders: beschermers/hoeders van het leven.

❖ Schapen en lammeren: onschuld en puurheid (vergelijk ook de aanduiding van Christus als ‘Het Lam Gods’).

❖ Enkele zwarte schapen in de kudde: vroeger dacht men dat het kwaad in een kudde schapen kon sluipen.

Daarom lieten herders enkele zwarte schapen in de kudde meelopen die ervoor moesten zorgen dat de andere dieren niet in aanraking kwamen met het kwaad. Doordat een enkel zwart schaap erg opvalt in een kudde is dat het buiten de groep vallende buitenbeentje (het is ook nu nog een negatieve benaming).

❖ Herdershonden: vertegenwoordigen de onbaatzuchtige trouw.

❖ Een poepend herdertje rechts vooraan bij een struik: het kakkertje, een oud gebruik uit Catalonië (zijn Catalaanse naam is ‘El Caganer’), staat symbool voor de noodzaak om de aarde vruchtbaar te maken en te houden. Het kakkertje werd in Catalonië vroeger ook wel op de schoorsteen van bijvoorbeeld de herberg geplaatst, wat betekende: ‘Al ben je nog zo hoog gestegen, als puntje bij paaltje komt doof je je eigen vuur als je je behoefte moet doen, oftewel: hoogmoed komt voor de val.’

❖ Ooievaarsnest achteraan: de ooievaar brengt de kinderzielen bij hun geboorte vanuit de hemel naar de aarde.

❖ Varkens achteraan: het varken was voor de Joden een onrein dier, voor de christenen echter niet; vandaar hun plek in het diorama. Vroeger werd het varken beschouwd als een vrouwelijk dier en het zwijn in het bos als mannelijk: het vrouwelijke varken wroet met haar vele biggen altijd in de onreine modder, het mannelijke zwijn is het sterke wilde dier dat goed kan vechten en op zinnenprikkelende wijze stinkt.

3. DE GEBOORTESTAL

Op een verhoging staat de geboortestal. We zien het pas geboren kindje Jezus liggen tussen Maria en Jozef en een os en een ezel. Een engel in de stal beschermt hen.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Ster boven de stal: de Wijzen uit het Oosten wisten dat als deze Ster aan de hemel zou verschijnen Gods Zoon geboren zou worden. De zespuntige ster is samengesteld uit een naar beneden gerichte driehoek (het Goddelijke dat zich met de mens verbindt) en een naar boven gerichte driehoek (de mens die verbinding zoekt met het Goddelijke).
De Ster heeft een komeetstaart omdat men aanneemt dat het een komeet was.
- ❖ Lichtblauwe engel boven de stal: geboorte-engel die zijn vreugde toont over de geboorte van Jezus.
- ❖ Rode engel boven de stal: lijdensengel die het verdriet laat zien over het komende lijden dat ook samenhangt met deze geboorte (de kindermoord en de vlucht naar Egypte).
- ❖ Zwarte engel boven de stal: doodsengel, die de toekomstige kruisdood van Christus over 33 jaar symboliseert.
- ❖ Witte duiven op de stal: symbool voor vrede, liefde en zachtmoedigheid (de duif wordt ook gebruikt als symbool voor neerdaling van de Heilige Geest bij de doop van Jezus tot Jezus Christus).
- ❖ Rozen in de knop en in bloei rechts en links van de stal: ‘Er is een roos ontloken...’. De roos is van belang in het esoterisch christendom (o.a. Christian Rosenkreutz).
 - ❖ Haan: met zijn gekraai verkondigt hij de ‘Nieuwe Dag’, dus de komst van Gods Zoon.
- ❖ Pauwen: de dragers van ‘Gods Ogen’ op hun staart (De rode engel heeft ook pauwenogen op zijn vleugels).
- ❖ Slakken bij de stal: de trage slak is als eerste bij de geboortestal. Daar kunnen mensen een voorbeeld aan nemen.
 - ❖ Egels: de egel kan niet gepakt worden door de slang, de vertegenwoordiger van het kwaad.
- ❖ De ‘Ware Wijze’: vooraan loopt een man met een ezel en een ram en met een uil op zijn schouder. Hij bezit enerzijds de wijsheid en kennis van de koningen (gesymboliseerd door de uil). Maar hij is ook een herder/hoeder die de wijsheid voor de schepping bezit (gesymboliseerd door de ram). De ezel die gewillig met hem meeloopt, is het symbool voor de niet-Joodse (heidense) volken die bekeerd zijn tot het geloof in de komst van Gods Zoon.

4. DE STADspoort EN DE WEG NAAR BETHLEHEM

Achteraan is de stadspoort van Bethlehem. Romeinse soldaten houden de wacht en zij bepalen wie wel en niet Bethlehem in mogen. Langs de weg vanaf de stadspoort is veel te zien. Er is zojuist een ossenwagen door de poort gekomen.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Ossenwagen: een os is een gecastreerde stier, dus staat hij symbool voor de getemde zinnelijkheid (en volgens sommige vroegchristelijke stromingen voor godsvruchtige Joden).
- ❖ Ooievaars op het poortwachtershuis van de Romeinen: al bepalen de Romeinen wie wel en niet de stad in mogen, ze kunnen niet voorkomen dat er ook kinderen worden geboren.
- ❖ Weide met koeien met daarvoor bijenkorven: verwijzing naar het 'Land van Melk en Honing' (het Beloofde Land).
- ❖ Man met een onwillige ezel op de weg: in verschillende tijden en culturen zijn heel veel symbolische betekenissen gegeven aan de ezel. Soms is het een symbool van deemoed en zachtmoedigheid. Andere keren van koppigheid en domheid. In sommige vroegchristelijke stromingen beschouwde men de ezel als het symbool van de heidenen, terwijl de os, met wie de ezel samen in de geboortestal bij de kribbe staat, het symbool was van de godvruchtige Joden.
- ❖ Konijnenhokken vooraan: konijnen en hazen zijn tekens van vruchtbaarheid.
- ❖ Twee vijgenboompjes vooraan naast het konijnenhok: de vijgenboom verwijst naar de onschuld in het Paradijs: Adam en Eva bedekten hun geslacht met de bladeren van deze 'Boom van de Onschuld' nadat ze hadden gegeten van de 'Boom van Kennis van Goed en Kwaad'.
- ❖ Twee sinaasappelboompjes langs de weg: de sinaasappel is een zoete zonnevrucht, een vrucht die 'het geschenk van God in zich draagt'.
- ❖ Ganzenhoedsters: ganzen symboliseren kwebbelzieke mensen op wie je niet kunt vertrouwen. Een van de ganzen is gepakt door een vos.
- ❖ Kippen die door vrouwen worden gevoerd: de kip kan dagelijks eieren (en misschien zelfs een gouden ei...) leggen en werd hierdoor gezien als een hemels dier dat altijd voor nieuw leven kan zorgen.

5. BETHLEHEM MET EEN DRUKKE MARKT

Vanwege de volkstelling zijn veel mensen naar Bethlehem gekomen om zich te laten registreren. Op de markt is het een drukte van belang; de kooplui doen goede zaken. Het leven van alledag gaat, ondanks de geboorte van Gods Zoon, gewoon door.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Bethlehem: de Arabische benaming voor Bethlehem is Biet Lachem (= Vleeshuis). In het Hebreeuws heet de stad Beit Lechem (= Broodhuis). In beide talen is het dus een stad waar voedsel is. Voor de Joden was het in ieder geval, na hun ontberingen tijdens de lange zwerftocht door de woestijn, een plaats te midden van vruchtbare velden waarop volop graan groeide waar men dus brood in overvloed kon bakken.
- ❖ Van links naar rechts zien we op de markt: een bakker, een gereedschappenverkoper, een bloemenkraam met daarachter bij de huizen een kippenslachter, een slager/slachter, een kraam met geverfde wol, Oosterse groente- en fruitverkopers, een eierenverkoopster, een pottenbakker, een wulpse fruitverkoopster, een vishandelaar, een smid, wijn-verkopers (druivenpersers) met erachter in de steeg een pottenbakkerij, opnieuw een bakkerij en een kaasverkoper.
- ❖ De Herberg tussen de huizen van Bethlehem: omdat de waard geen plaats meer heeft in zijn logement, heeft hij zijn stal net buiten de stad ter beschikking gesteld aan de Heilige Familie.
 - ❖ Katten: de kat werd vroeger gezien als een eigenzinnig vals dier met duivelse toverkracht (heksen worden vaak met een kat afgebeeld).
 - ❖ Een vrouw midden op de markt heeft haar kan met melk laten vallen.
- ❖ Danseres met muzikanten: zorgen voor vrolijkheid en met hun muziek symboliseren zij de scheppende kracht van de mens. De danseres vertegenwoordigt de vreugde over het nieuwe leven. Haar man gaat met de pet rond ('Er moet ook verdiend worden...').
 - ❖ Slangenbezweerder rechts op de markt: hij bezweert de slang, de vertegenwoordiger van het kwaad.
 - ❖ Wassende vrouwen met baby's bij de waterput: water is leven schenkend.
- ❖ Hogepriester Kajafas (in het zwart) met enkele rijke kooplieden vooraan: zij praten verschrikt over de geruchten dat de afgelopen nacht Gods Zoon is geboren.

6. HERODES, DE ROMEINEN EN DE VOLKSTELLING

Herodes is de door de Romeinse Keizer Augustus aangesteld als de heerser over Palestina. Hier zien we hem in zijn onderkomen achter de rijk gevulde tafel, samen met zijn Romeinse raadsheer/senator. Voor Herodes' verblijf is het exercitieterrein met Romeinse soldaten. De soldaten weten nog niet dat zij binnenkort van Herodes de wrede opdracht zullen krijgen alle jongetjes tot 2 jaar oud te vermoorden om te voorkomen dat Jezus in leven blijft. Keizer Augustus heeft bevolen dat iedereen zich voor een volkstelling moet laten registreren in de stad van zijn voorvaderen. Er zijn dus veel mensen op pad. Links náást het onderkomen van Herodes vindt deze registratie plaats. Er staat een rij mensen te wachten. Het inschrijven duurt blijkbaar lang.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Gieren op de Romeinse zuilen: de vogel die de demon van de onderwereld vervoerde. Hij kan de mens dus de dood injagen, naar de onderwereld brengen en in het verderf storten.
 - ❖ Kraaien/raven: voorspellende dieren, hemelbodes die zowel goed als slecht nieuws kunnen brengen.
 - ❖ Er is een beeldhouwer aan het werk om een soldatenkop uit te hakken.
 - ❖ Uit de bergen komen mensen om geregistreerd te worden. Soldaten wijzen hen de weg.
- ❖ Soldaat vooraan bij een vuurtje: het lijkt of deze soldaat zich terugtrekt van de afschuwelijke opdracht tot kindermoord die de soldaten zullen gaan krijgen. Hij neemt zijn eigen verantwoordelijkheid.
 - ❖ Kooi met gevangen leeuwen rechts van Herodes: de 'Koning der Dieren' is gevangen (om in de arena in Rome te vechten), maar zal dat ook lukken met de 'Koning der Mensen'?
- ❖ Geiten en bokken vooraan: de bok is het symbool voor vruchtbaarheid, de kracht om nieuw leven te verwekken. De geit is de voedster van dat nieuwe leven.
- ❖ Paarden en ezels vooraan in de wei: het paard vertegenwoordigt kracht en nobelheid. Dit wordt ook nu nog zo beleefd: een paard heeft benen en geen poten.

7. DE BERGEN

In de woeste bergen leven wilde dieren, symbolen voor het kwaad in de wereld. Strovers zijn bezig beren te vangen. Uit de bergen stroomt water. Een visser vangt er een grote vis en voorbijgangers lessen hun dorst met het zuivere, leven schenkende water. Zij vinden hier rust tijdens hun moeizame tocht naar Bethlehem om daar geteld te worden.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ **Beren:** volgens een oude legende brengt een berin vormeloze jongen ter wereld die zij door hen schoon te likken hun echte gedaante geeft, zoals de onwetende mens pas door geestelijke kennis op te nemen van oudere wijzen, inzicht kan krijgen in het leven en zijn bestemming.
 - ❖ **Vleermuizen** in de bergen achter Herodes: ‘Gevallen engelen’, dus duivelse wezens.
- ❖ **Steenbokken en berggeiten:** de steenbok is het beeld van de zoekende mens. Hij kan in de gevaarlijke bergen overleven doordat hij boven alles uittorend (dicht bij de hemel) over de wereld kan uitkijken en door zijn behendigheid en snelheid niet te vangen is.
 - ❖ **Wolven** rechts naast de waterval: de wolf staat symbool voor de zondige mens die het goede in zich heeft: enerzijds verslindt hij onschuldige schapen, anderzijds kan hij de zorg op zich nemen van verweesde kinderen (vgl. de legende van Romulus en Remus, de tweelingzonen van Mars die door een wolf werden gezoogd en die later Rome stichtten). Alleen een ware christen (zoals Franciscus van Assisi) kan de wolf temmen en hem alleen het goede laten doen.
- ❖ **Adelaars** hoog in de lucht en een adelaarsnest met jongen: de adelaar is de ‘Koning der vogels’, doder van het kwaad (slangen). Hij staat vanwege zijn hoge vlucht symbool voor Christus’ hemelvaart.
 - ❖ **Vlakbij** het bruggetje over de bergstroom zit weer een kakkertje.
 - ❖ **Helemaal** rechts in een hoekje aan de voet van de bergen is een vriend stelletje te zien.
 - ❖ **Vooraan** op het pad en helemaal rechts achteraan hoog in de bergen (symboliek: hoog in de bergen voel je de goddelijke nabijheid) zien we een man en vrouw met hun kind op een ezel. Zij roepen een beeld op van de vlucht naar Egypte van Jozef, Maria en Jezus om aan de moordzucht van Herodes te ontkomen.

8. DE WIJZEN UIT HET OOSTEN

Volgens het Mattheüs Evangelie kwamen er Wijzen uit het Oosten omdat zij een Ster hadden gezien die de geboorte van de langverwachte, ware 'Koning der Joden' aankondigde. Meestal wordt aangenomen dat het om drie Wijzen ging. Deze drie Wijzen ('Koningen') komen in het diorama op de grens van de bergen en de woestijn bij elkaar om samen verder te reizen om de nieuwe Koning te aanbidden. Kaspar komt net met zijn olifantenkaravaan met drijvers aan uit de bergen. Balthasar is er inmiddels en zit voor zijn koninklijke tent. Zijn paardenknechten verzorgen de dieren en zijn koksmaat is bezig met een goede maaltijd voor zijn meester, de andere Wijzen en hun knechten en dienaren te verzorgen. Melchior arriveert zojuist met zijn kamelenkaravaan uit de woestijn. Zij worden begroet door de hoofddienaar van Balthasar.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Koning Kaspar: de jongste van de drie Wijzen komt uit Afrika. Hij loopt voor zijn olifantenkaravaan uit (de man met de gouden sjaal). Een dienaar kondigt zijn komst luid toeterend aan. Kaspar heeft als geschenk wierook bij zich, ten teken dat Jezus zal worden geëerd als Zoon van God.
- ❖ Olifanten: het zinnebeeld van wijsheid (geheugen) en kracht. Zij hebben onderweg jongen gekregen.
- ❖ Koning Balthasar: De oudste van de drie Wijzen komt uit Azië. Hier zit hij voor zijn tent te eten. Balthasar heeft als geschenk mirre bij zich. Mirre is een parfum waarmee de doden werden ingewreven. Hiermee wordt symbolisch aangegeven dat Jezus zal lijden en sterven.
- ❖ Paarden: het zinnebeeld van edele kracht en nobelheid. Ook zij hebben jongen.
- ❖ Koning Melchior: hij komt uit Europa en zit op de voorste kameel. Zijn hoofddienaar (met lamp) begroet de hoofddienaar van Balthasar. Melchior heeft als geschenk goud mee, symbool voor Jezus' koningschap op aarde.
- ❖ Kamelen: het zinnebeeld voor het onderscheidingsvermogen tussen goed en kwaad: de kameel knielt gehoorzaam neer voor een goede baas en spuugt een slechte baas in het gezicht. Er is een jong geboren. Eén kameel wil niet verder.
- ❖ Uilen links naast de tent van Balthasar: symbolen voor wijsheid van de Koningen. De uil kan stoïcijns blijven zitten en om zich heen kijken en hij waakt 's nachts als de mensen slapen.

9. DE KLUIZENAAR

In een grot in de rotsen in de woestijn leeft in afzondering een kluizenaar. Hij zoekt verlichting door gebed en ascese. Voor hem bestaat een reine levenswandel uit het beteugelen van de eigen hartstochten en begeerten en door zelftucht toe te passen. Ascese kan gepaard gaan met meditatie om de geest stil te maken maar ook met lichamelijke zelfkastijding. Deze kluizenaar bezweert het kwaad (de slangen) met zijn fluit.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Papegaai boven de kluizenaar: zijn verenkleed is even blauw als Maria's 'hemelse mantel'. Volgens een oude legende worden zijn veren niet nat bij regen, evenals dat Maria onberoerd is gebleven door de erfzonde.
- ❖ Panters en tijgers in de rotsen: vroeger geloofde men dat dit de enige dieren waren waarvoor, door hun kracht, sluwheid, stank en vreemde tekens op hun vacht, een draak (dus het ultieme kwaad) bang was.
- ❖ Ganzen die in de lucht vliegen: behalve het negatieve beeld van de gans als kwebbelziek wezen, kan hij ook gezien worden als de verkondiger van Jezus' geboorte tot ver over de grenzen.

10. DE WOESTIJN

Als een vooruitblik op de vlucht van de Heilige Familie naar Egypte voor de moordzucht van Herodes, is in het diorama ook een woestijn opgenomen en verderop een stukje Egypte. De woestijn heeft een symbolische betekenis: om je ware bestemming te kunnen vinden moet je tegenslagen overwinnen, dus door de woestijn gaan en daar de dorheid uithouden. In de woestijn leven slangen en woestijnhagedissen. Bij een kleine oase leeft een arme geitenboer. Verderop zien we een paar nomadententen waar ook weer kinderen zijn geboren. De arme nomaden hoeden hun magere schapen. Ondanks de armoede en ontberingen maken nomadenkinderen samen muziek in de schaduw van een boom. Onder de boom zoekt ook een echtpaar met een baby verkoeling (dit roept het beeld op van de veilige aankomst straks van de Heilige Familie in Egypte).

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Nomaden: symbool voor de ontberingen die de Heilige Familie tijdens hun vlucht moet doorstaan.
 - ❖ Slangen: vertegenwoordigers van het kwaad.
- ❖ Hagedis: zinnebeeld van de wedergeboorte (zijn staart kan opnieuw aangroeien) en verjonging (door zijn vervelling neemt hij steeds een nieuwe, verjongde gedaante aan).
- ❖ Palmbomen: de palmboom is een heilige boom, evenals de olijfbom. Met palmtakken werd Christus toegewijd bij zijn intocht in Jeruzalem. Palmtakken zijn ook nu nog het symbool van vrede en overwinning.

11. EGYPTE

Egypte is het land waar de Heilige Familie naartoe zal vluchten vanwege de moordzucht van Herodes. Er is een Egyptische tempel met een offervat en we zien een Sfinx. Een Egyptische jager in de Nijl jaagt op krokodillen. In de Nijl bloeien waterlelies met kikkers op hun bladeren. Er leven struisvogels en we zien schildpadden. Aan de overkant van het diorama staan pelikanen aan de oevers van de Nijl.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Sfinx: met zijn hoofd van een mens (wijsheid) en zijn lijf van een leeuw (kracht) was hij een ‘Wachter van de Goddelijke Zon’.
- ❖ Krokodil: de grote muil van de krokodil symboliseert de ‘hellemond’.
- ❖ Struisvogels: een struisvogel geldt binnen de christelijke symboliek als zinnebeeld van het maagdelijke moederschap. Hij legt eieren die hij niet zelf uitbroedt maar door de warmte van de zon in het warme zand laat ontwikkelen, terwijl hij er zelf naar kijkt.
- ❖ Kikker: de kikker ondergaat een complete metamorfose door van eitje tot visje en daarna tot vierpotig dier te veranderen. Hij is daarmee het beeld van de ontwikkeling en het je altijd weer kunnen vernieuwen.
- ❖ Schildpad: de schildpad toont ons dat je door bedachtzaam te doen en jezelf te beschermen, een hoge leeftijd kunt bereiken. In sommige culturen staat hij symbool voor het eeuwige leven en draagt hij de hele wereld op zijn rug.
- ❖ Waterlelie: evenals de Lotusbloem, een heilige bloem, de bloem van het licht. Omdat zij tot bloei komt door de zon en het water, symboliseert zij geest en materie, vuur en water, de oorsprong van alles wat is. En omdat zij in alle schoonheid tevoorschijn komt uit modderige, donkere diepten, wordt zij ook beschouwd als mogelijkheid voor de mens vanuit de onvolmaaktheid de reinheid van de goddelijke status te bereiken.

12. EEN TEMPEL VOOR ECHNATON

De tempel achteraan is gewijd aan Echnaton, de farao die in Egypte het meergodendom afschafte en daarmee de kiem legde voor het geloof in één God.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Farao Echnaton: in het Oude Testament wordt verteld hoe Jozef, de lievelingszoon van Jakob, op jonge leeftijd uit jaloezie door zijn 11 halfbroers als slaaf werd verkocht. Jozef kwam in Egypte en werd eigendom van de farao. Jozef bleef meer dan twintig jaar slaaf. Hij viel op door zijn wijsheid, liefde en vermogen om dromen te duiden. Farao Thoetmoses had veel bijzondere dromen. Om de betekenis hiervan te begrijpen werd slaaf Jozef bij hem gebracht. De verklaringen van Jozef stelden de farao tevreden, want door deze verklaring behoevde Jozef Egypte voor een ramp van grote hongersnood. Dankzij Jozefs uitleg en raad werden er voldoende voedselvoorraden aangelegd in de '7 vette jaren', om de daarop volgende '7 magere jaren' te kunnen overleven. Als dank stelde de farao Jozef aan als zijn onderkoning. Hij gaf hem de naam Joeja en hij liet hem met zijn dochter trouwen. Een van hun kinderen was Teje met wie de zoon van Thoetmoses trouwde. Deze zoon volgde zijn vader als farao op en zijn zoon werd door de familie van zijn grootvader Jozef opgevoed, waardoor hij in aanraking kwam met het Joodse geloof in één God. Deze kleinzoon van Jozef schafte toen hij zelf farao werd in Egypte het meergodendom af. Zelf nam hij de naam Echnaton aan, wat 'Zoon van Aton' betekent, omdat Aton volgens hem de enige God was, de God van de Stralende Zon, die zich elke dag weer midden op de dag laat zien aan de hemel. Deze daad van Echnaton zette veel kwaad bloed bij de Egyptische priesters en mede door hun toedoen werd Echnaton vermoord. Na zijn dood werd het oude geloof in meer goden weer in ere hersteld door Echnatons zoon en opvolger Toetanchamon.
- ❖ De wijze Egyptische schrijver die voor deze tempel zit: replica van een oud beeldje van Echnatons grootvader, de oudtestamentische Jozef.
- ❖ Pelikanen aan de oever van de Nijl: symbool voor de alles opofferende ouderliefde: als een pelikaan geen voedsel meer voor zijn jongen heeft pikt hij zijn eigen borst open om hen met zijn eigen bloed te voeden.

13. HERDERS EN GROTEN MET MINERALEN

Achteraan zijn Egyptische herders hun schapen aan het hoeden. Ook hier dus, evenals in het begin van het diorama, zien we hoeders/beschermers van het leven. Door ze ook hier, bijna aan het eind van het diorama, een plek te geven wordt in het diorama het beeld geschetst van één doorlopende levenscyclus: het einde sluit weer aan op het begin. De schapen grazen op de vruchtbare weiden bij de grotten vol mineralen in veel kleuren.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Mineralen, edelstenen en kristallen hebben veel symbolische betekenissen. Veel mineralen hebben een geneeskrachtige werking en edelstenen en kristallen zijn voor veel mensen tekens van zuiverheid, helderheid en schoonheid.
- ❖ Ook de 12 dierenriemtekens worden in verband gebracht met mineralen.
- ❖ De Joodse Hogepriester draagt de namen van de 12 stammen van Israël in gegraveerde stenen op de borst.
- ❖ De oude alchimisten trachtten uit samenvoegen van de 12 belangrijkste mineralen samen met heilzame planten en andere substanties de ‘Steen der Wijzen’ te vormen, waarmee zij niet alleen gewone metalen in goud konden veranderen, maar waaruit ze vooral een geneeskrachtige scheppende steen zouden krijgen waarmee ze alle kwalen konden genezen en waaruit ze Goddelijke Wijsheid en scheppingskracht konden ontvangen.

14. DE VIERDE WIJZE: KONING ARTABAN

Volgens een oude Russische legende waren er niet drie Wijzen, maar vier die naar Bethlehem reisden om de pasgeboren ‘Koning der Mensen’ te eren. Deze vierde Wijze is de bescheiden Koning Artaban. Hier zien we hem naar een zojuist door een slang gebeten man toelopen om te helpen, terwijl zijn dienaren verwonderd een Egyptisch reliëf staan te bekijken en hun kamelen en dromedaris met jong aan het uitrusten zijn.

De Legende van Artaban

❖ Volgens de legende spreekt Artaban met de drie andere wijzen af om samen te reizen. Hij gaat op pad met drie edelstenen om aan het Kind te schenken: een saffier, een robijn en een parel. Tijdens de tocht naar de afgesproken plaats vindt Artaban een ernstig zieke man die hij verzorgt. Hierdoor is hij te laat om zich bij de andere wijzen aan te sluiten. Artaban gaat dan alleen op weg met zijn dienaren, maar in Bethlehem aangekomen, blijkt hij te laat te zijn. Hij gaat verder op zoek en onderweg helpt hij de armen, zieken en hongerige mensen. Dit blijft hij zijn hele leven doen. Na 33 jaar komt hij als berooid man aan in Jeruzalem. Hier hoort hij dat juist die dag een man die Jezus van Nazareth heet, gekruisigd gaat worden, omdat hij de Zoon van God wordt genoemd. Als Artaban dat hoort, beseft hij dat hij zijn Koning heeft gevonden. Hij wil Jezus met zijn laatste bezit, de parel die hij altijd voor zijn Koning heeft bewaard, vrijkopen. Dan ziet hij een jong meisje dat zal worden verkocht als slavin, vanwege de gokschulden van haar vader. Artaban bedenkt zich niet, en koopt haar met de parel vrij. Op dat moment sterft Jezus Christus aan het kruis. Het dondert en bliksemt en de aarde trilt. Bij de stadspoort raakt een steen los, die op het hoofd van Artaban valt. Terwijl hij stervende is hoort hij in zijn hart een stem die hem zegt dat alles wat hij voor zijn naasten heeft gedaan een gift is geweest voor de door hem gezochte ‘Koning der Mensen’: het geschenk van de christelijke naastenliefde.

15. HET BOS

Omdat Jozef timmerman was is in het diorama ook een stuk bos opgenomen. Het hout van de timmerman moet tenslotte ergens vandaan komen. In het bos leven zwijnen, herten, hazen, spechten, fazanten. Houthakkersvrouwen hebben kinderen gekregen. Een meisje zoekt paddenstoelen.

Symboliek en aandachtspunten in dit deel van het diorama:

- ❖ Ook bij de houthakkersvrouw achteraan is een kind geboren. Zij geeft het zojuist de borst.
 - ❖ Houthakkers brengen het gekapte hout op hun rug en in karren naar Bethlehem.
- ❖ Zwijnen met hun jongen links achteraan: het wilde zwijn werd vroeger gezien als de verwildering van de mannelijke zinnelijkheid.
 - ❖ Herten: zij stonden vroeger symbool voor vredigheid, reinheid en saamhorigheid.
 - ❖ Hazen en konijnen: zij vertegenwoordigen de vruchtbaarheid.
- ❖ Eekhoorns in de bomen: hoe leuk wij tegenwoordig dit vlugge diertje ook vinden, vroeger zag men in dit steeds snel wegglippende dier de duivel. In de Germaanse mythologie kwam ook de eekhoorn Ratatoskr voor die over de takken van de Levensboom heen en weer rende tussen kruin en wortels, om tweedracht te zaaien tussen de adelaar in de top en de draak aan de voet van de boom.
 - ❖ Spechten: de specht heeft kennis van het levensritme (hij tikt ritmisch met zijn snavel) en hij kan ons waarschuwen door zijn getik voor naderend onheil. Hij is de voorspeller van de toekomst volgens oude volkswijsheden.
- ❖ Fazanten: de goudfazant werd vroeger door zijn uiterlijk gezien als de Fenix, de vogel die uit zijn eigen as herrees en daardoor in verband werd gebracht met de opgestane Christus.
- ❖ Paddenstoelen: In mythologische en religieuze verhalen hebben paddenstoelen een bijzondere betekenis. Het is een middel om in een roes of trip te geraken om zo de godenwereld te ontmoeten.
- ❖ Houthakkersgezin helemaal rechts in het bos: dit gezin met een baby en een vader die bezig is met hout schaven, roept de associatie op van de veilige plek die de Heilige Familie heeft gevonden na hun vlucht.